

Bomber och granater, knivar och gafflar

"Det finns ingen annan väg än Mozart!" När hela ens barndom handlat om diagnoser med fina namn och mediciner kan konsten och kärleken till musiken innebära ett rum att andas fritt i. Den unge skånekonstnären Kalle Persson bjuder på sig själv, sina halsbrytande teorier, sin bubblande humor och även sina tillkortakommanden. En rörande dokumentär om skapandets kraft, livsglädje och mod som bara kan locka det bästa ur sina betraktare.

Rekommenderad från åk 8

EN FILMHANDLEDNING AV
LOUISE LAGERSTRÖM

Handling

Tjugotvååriga Karl Persson är en ung konstnär som bor i Svedala i Skåne. Ända sedan barndomen har han levt med diagnoserna epilepsi, autism, Aspergers och Tourettes syndrom. Vore det inte för konsten, sin älskade bror och inte minst Wolfgang Amadeus Mozart, skulle livet inte vara mycket värt, tycker han.

Filmaren Christina Erman Widerberg, som först kom i kontakt med Kalle när hon var hans bildlärare på en kulturskola, har med filmkamera fortsatt att följa Karl i hans konstnärliga skapande och i hans vardag under två år.

Vi får följa förberedelserna inför vernissagen som skall gå av stapeln på Kalles tjugotreårsdag. Tavlorna skall

döpas och prissättas och journalister dyker upp och frågar Kalle hur han tänker kring sin konst. Kalle förklarar så gott han kan. Inte direkt vilka färger han använder men hur han kommer i rätt stämning. Så gott som alla tavlor har Mozart som motiv om än i olika storlek och olika tekniker.

Men jämte den kreativa konstnärsvärlden finns en tuffare verklighet. Kalle är missnöjd med sitt särskilda boende där han inte ens är betrodd med nyckel och han känner att hans frihet begränsas långt mer än nödvändigt. Dagcentret framstår knappast som något mer lockande alternativ med sina inrutade sysselsättningar. Ibland blir han också påmind om omgivningens fördomar. Som när några barn kallar honom för cp.

Familjen finns dock alltid där som en trygg hamn av kärlek. Mamman som han plockar bär med på landstället, pappan, "som överlevt andra världskriget galant" och som tar honom på en 'musikalisk' ångtågsresa. Och framför allt brodern Jens som är hans bästa vän och bästa lillebror. Med honom kan han filosofera kring livets mer eller mindre enfaldiga företeelser. Vem har till exempel gett margarinet Becel Proactive sitt namn?

När vernissagen väl äger rum blir det en stor framgång för Kalle som chevalereskt tar emot gamla vänner och nya bekantskaper på S:t Gertruds galleri i Malmö.

- Du har sålt en tavla till, "Mozart i blå kavaj", viskar Christina till Kalle som undrar om de satt rätt pris. Det gäller att tänka superaktivt.

Konsten att överleva

- Jag älskar Mozart! Jag gillar Mozart! Jag tycker om Mozart! Jag vill krama Mozart! Jag vill ge honom en stor puss för han var en så trevlig människa.

Kalle förklarar hur han älskar, vördar och mer eller mindre är beroende av Mozart. Både kärleken till Mozarts musik och Mozarts person är ett genomgående tema och inspiration för Kalle i hans konst. De flesta verk föreställer Mozart och vi ser honom vid flera tillfällen snabbt och vant skissa och teckna Mozarts karaktäristiska drag. Men alltid med ett personligt uttryck. Mozart och Leopold vid pianot, Mozart i blå kavaj eller Det ombombade slottet. En tavla heter Karl fast den föreställer Mozart och vittnar om i vilken grad Kalle också identifierar sig med sin idol.

Det finns ingen annan väg än Mozart!, säger Kalle. För honom är Mozart den stora inspirationen till allt hans skapande. Och att få måla, rita och skapa är enligt Kalle själva förutsättningen för livet. Han är övertygad om att utan konsten skulle han "ha krampat, dött eller hamnat på hispan."

Filmen följer Kalle och Christinas (filmens upphovskvinna/Kalles lärare) förberedelser för hans första vernissage på ett galleri i Malmö. Ett steg som handlar om att gå från ett hobbymåleri till att i andras och egna ögon betraktas som en riktig konstnär. Tavlorna skall ha prislappar även om Kalle påpekar för den journalist som besöker galleriet på pressvisningen att allt inte är till salu.

När journalisten frågar Kalle om vilka färger han använder sig av föredrar Kalle, som tecknat sedan han var tre, fyra år, att förklara hur han rent konkret går till väga. "Själva tekniken är så här. Alltså bland annat när jag målar försöker jag lugna ner mig på bästa sätt." Han syftar på de skakningar "tremor" som gör att det kan var lite svårt.

- Fundera över konsten som en förutsättning för Kalles mentala överlevnad. Kanske är den ett sätt att inte låta den armada av diagnoser han har helt ta över hans liv. Inom konsten finns inte som inom många andra områden fixa gränser mellan vad som är rätt och fel, vackert eller fult. På vilket sätt kan just konst vara ett befriande och kanske till och med ett mer 'demokratiskt' uttrycksmedel?

Konst för konstens egen skull

Omvärldens intresse blir ett bevis för att Kalles konstnärskap är på riktigt. Inte bara ett terapeutiskt verktyg i linje med dagcentrets mer reglerade skapande. Ett erkännande för en talang oavhängig de medicinska problem som styr hans liv.

- Det talas ofta, inte minst från politikerhåll, om kulturen eller konstens nytthet och det är i och för sig uppenbart att Kalle mår bra av sitt skapande. Men *Bomber och granater* är, förutom det vi ser i själva porträttet av Kalle, i första hand inte en skildring av att skapandet är nyttigt för honom utan än mer en skildring av hans konstnärskap i sig. Här handlar det inte om att han övervinner vissa hinder eller motstånd utan om att han är en mycket begåvad konstnär vars sjukdom på olika sätt ger näring, teman, och motiv i hans konst. Fundera vidare över de begränsningar vi kanske lägger på människors skapande om vi bara talar om konstens resultat och glömmer bort att se konstens värde.

- Vi vet alla vad ett erkännande, beröm och uppmuntran betyder för självförtroendet och för viljan att fortsätta med något man är bra på och tycker om. Vad betyder all uppmärksamheten för Kalle? Hur hanterar han den?

- Många konstnärer som varit inne i ett intensivt skede av

skapande brukar känna av en nedstämdhet efteråt. Medicinskt används ofta termen postkreativ depression som en beskrivning av detta tillstånd. När den euforiska känslan av att vara i centrum som person och konstnär klingar av. När ett mål är nått. Hur tror ni Kalle kommer att hantera det? Om ni själv varit med om det, hur känns det och hur tar man sig bäst igenom det?

Världen enligt Kalle

Epilepsi, Asperger, autism och Tourettes syndrom. Filmens fokus ligger inte på Kalles sjukdomar även om han är väldigt öppen och konkret kring sina diagnoser och de givetvis påverkar hur han lever sitt liv och uppfattar sin omgivning.

- Ända sen jag var liten har jag haft kramper, kramper, kramper..., sjukhus, sjukhus, sjukhus..., medicin, medicin, medicin..., ambulans, ambulans, ambulans...

Mest missnöjd är han med medicinerna som han tycker styr hans hela liv.

Kalle försöker skapa reda mening i och förklara tillvaron för sig själv och andra. Med en stor portion humor och en mycket självsäker logik ritar han likt en folklivsforskare grafiskt upp, och redogör för ursprunget till sina diagnoser. Vad vi kanske inte visste var att Asperger i Kalles värld exempelvis är en gammal sydtysk österrikisk-sjukdom från den preussiska staden Asperstadt, där tolv-tusen av stadens en miljon invånare lider av Aspergers syndrom.

Autismen kommer ifrån Alufonien, konstaterar Kalle kortfattat, men han vet inte var det ligger.

Det repetitiva draget som ofta är förknippat med personer med autism och Tourettes syndrom kan förefalla tvångsmässigt som när han ofta säger samma sak flera gånger. Men hos Kalle skapar hans ordflöden en känsla av att tillvaron svänger. Hans spelar på xylofon och 'rappar' en text och när han åker ångtåg känner han i rytmen igen Mozarts musik.

Hos Kalle finns inte mycket som kan betraktas som förståddhet. Han är uppriktig och rättfram på ett för andra kanske naivt sett. Han framstår som en person som till viss del känner det sociala spelet men som samtidigt besitter en befriande spontanitet som han låter få fritt utlopp när som helst.

Vem vill köpa tavlor?, utropar han på sin vernissage. Knappast vad en mer blygsam konstnär skulle våga. I sin relation till brodern är han öppet ömsint liksom mot folk som kommer och tittar på hans tavlor. Ett möte med Kalle innebär överraskningar. Han både spelar med och inte spelar med i sociala koder.

- En kuriös detalj är att Kalles stora förebild Mozart sägs ha haft Tourettes syndrom. I filmen framgår det inte om det är något Kalle vet om men om man betänker kompositörens geni som en sida av något som ofta betraktas som en defekt blir det ganska spännande. Diskutera vidare kring gränsen mellan det geniala och det avvikande.

- Den österrikiske psykologen Hans Asperger som gett namn till diagnosen Asperger talade mindre om avvikelser och defekter än om att det handlar om exceptionella människor som kräver exceptionell behandling, kärlek och omvårdnad. Diskutera vidare kring hur vi väljer att benämna och beskriva psykiskt avvikande beteenden och

hur det kan påverka vårt sätt att skapa relationer till dessa människor, och i förlängningen hur dessa människor kan fungera i vårt samhälle. Försök att se hur Kalle driver med diagnoser, benämningar och kategoriseringar av olika symptom och beteendemönster? Vad tror ni han försöker säga oss med detta?

Utanförskap

Kalles liv kretsar kring konsten, musiken och allt det positiva som gör det värt att leva. Choklad, lillbrorsan och roliga utflykter. I den trygga sfären, hos familjen, på dagcentret eller med Christina känner han sig respekterad och accepterad för den han är.

Men vid ett tillfälle i filmen påminns han och vi om att det inte alltid är lätt att vara annorlunda i en värld av strikta normer. När han sitter och diskuterar några teckningar är han okoncentrerad och bryter plötsligt gråtande ihop Några barn utanför har retat honom och kallat honom cp. Han har råkat ut för det förut men det river upp sår och är lika kränkande varje gång.

Om jag inte haft de här diagnoserna hade jag varit en vanlig människa.

- Men det är du väl, kontrar journalisten som intervjuar Kalle inför hans vernissage. Med detta uttalande belönas han med en kram. Det var bra sagt, svarar Kalle.

- Många menar att begreppet normalitet i vårt samhälle blir allt snävare och att allt fler människor hamnar utanför vår "norm". Diskutera vidare hur vi kommer fram till vad som är normalt respektive avvikande? Är detta ett tecken på utveckling, och något som ger dessa avvikande bättre förutsättningar, eller omvänt något som visar på motsatsen.

- Hur ser Kalles utanförskap ut? Vad känner vi inför människor som är annorlunda? Vad känner ni inför Kalle? På vilket sätt kan människor som inte passar in berika oss, få oss att bli modigare och öppnare?

- Kalle framstår som en så naturligt snäll person. Ofta tenderar vi kanske att se snällhet som naivitet, undergivenhet till och med svaghet. Läkaren och författaren Stefan Einhorn har sin bok *Konsten att vara snäll* och i debatter fört fram att njutningen i vänlighet och generositet kan vara själva kärnan i ett gott samhälle. Att det i själva verket handlar om en "win-win-situation" där mötet med dem som vi inledningsvis kan se som annorlunda kan bli något som gör oss till större, helare och framförallt lyckligare människor. Fundera vidare kring dessa mekanismer. Är det en verklighetsfrämmande illusion eller kan/borde vårt samhälle i högre utsträckning fungera på detta sätt?

Ett nära porträtt

Bomber och granater, knivar och gafflar är om inte ett närgånget, så ett nära gående, porträtt av Kalle. En ung man som generöst bjuder på sig själv, på sina styrkor och sina svagheter. Under två år har filmaren och konstnären Christina Erman Widerberg följt Kalle. Framför allt i hans skapande men också i hans vardag i det särskilda boendet, på dagcentret och hos sin familj.

Kameran håller sig tätt inpå. Ingen pålagd berättarröst. Bara Kalles egen som berättar i nuet. Just där filmen befinner sig. Hans historia får vi inte veta så mycket om.

Inte ens några soliga superåttabilder där han som liten plaskar i en plastpool får honom att minnas barndomen. Det enda han är säker på är att sjukdomar och mediciner har överskuggat och styrt mycket av hans uppväxt.

Filmen rör sig mest i den miljö där Kalle arbetar med sin konst. Ett ljust harmoniskt inrett rum i blåa milda toner, blommor på bordet och en estetik som påminner om 1700-talsromantik. Medaljongtapeter, mönstrade mattor, kandelabrar och ett vackert slitet skrivbord. En omgivning som uppmuntrar till lugn och ro för skapande.

På dagcentret andas däremot inredningen "kommunalt" "opersonligt" "praktiskt". Vädstolar och maskiner för att tillverka små plastmanicker. Kalle demonstrerar skratande den simpla, och monotona, uppgiften som han och andra på dagcentret förväntas fylla sina dagar med. I ett rum vikt för avkoppling finns en vattensäng och stämningsskapande lampor i taket.

Dokumentären som genre har fått allt vidare ramar. Ibland följer en filmare skeenden och processer under långa tider andra gånger är det en särskild händelse som skildras eller en enstaka person. Berömda, personer som levtt spektakulära liv eller vanliga människor. Vad en 'vanlig' människa nu är?

Under senare tid har en rad uppmärksammade svenska dokumentärfilmer haft biopremiär *Bang och världshistorien*, *Nunnan*, *Hästmannen* och *Maggie vaknar på balkongen*. De flesta ser de förmodligen när de kommer på teve.

Teve och andra medier har onekligen genom vad vi allmänt kallar "realityteve" bidragit till att utbudet ökat, intresset grasserat och gränser tänjts. Alla kan filma eller bli filmade. Många vill synas. Att synas har blivit en bekräftelse på att man finns.

I filmen om Kalle finns en stark tillit mellan filmaren och Kalle. De arbetar redan tillsammans och Christina är också en person som känner Kalles rädslor, förmågor och gränser. Kalle har ett grundmurat förtroende även i kameran närvaro.

Ändå blir ett närgånget porträtt alltid en balansgång mellan önskan att troget skildra och personlig integritet.

När Kalle bryter ihop och gråter tar kameran också flera steg bakåt och ställer sig mer avvaktande och betraktar honom. Men den står ändå kvar.

- I dokumentärfilmen handlar det mycket om avväganden. Vad skall man skildra? Vilken bild vill man visa? Hur får man bäst fram den med bibehållen hänsyn till inblandade?

- Är det skillnad på gränser när det gäller vem man porträtterar? Hur upplever ni beroenderelationen mellan Christina och Kalle?

Produktionsuppgifter

Sverige 2008

Producent: Martin Widerberg, Christina Erman Widerberg

Manus & regi: Christina Erman Widerberg

Foto: Martin Widerberg

Klippning: Martin Widerberg, Christina Erman Widerberg

Musik: Karl Persson, Wolfgang Amadeus Mozart

Medverkande

Karl Persson

mfl

Längd: 50 minuter

Format: dvd

Ljud: dolby digital

Censur: Från 11 år

Svensk premiär: 17 maj 2008

Distribution

Filmcentrum, Box 17099, 104 62 Stockholm Tel 08-545 275 07/08

distribution@filmcentrum.se www.filmcentrum.se

Filmens hemsida: www.bomberochgranater.com

Redaktion: Andreas Hoffsten, Per Ericson Barn & ungdom, Svenska Filminstitutet, maj 2008